

УДК 027.7: 002.2](477.63+477.74)''1800/1925''
[http://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.2\(20\).145514](http://doi.org/10.18524/2304-1447.2018.2(20).145514)

Лучка Людмила Миколаївна,

кандидат історичних наук,

заступник директора Наукової бібліотеки

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

вул. Казакова, 8, м. Дніпро, 49010, Україна

тел.: 097 52 47 144

e-mail: Luchka64@i.ua

ОДЕСЬКА КНИЖКОВА СПАДЩИНА ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

У статті проаналізовано виявлені у фондах наукової бібліотеки одеські видання за тематикою, хронологічними межами, мовними ознаками. Розглянуто шляхи та джерела надходження до університетської книгозбірні. Досліджено цінну книжкову колекцію видавництва «Mathesis» за галузевим принципом, структурою та мистецтвом оформлення.

Ключові слова: одеські видання, фондові колекції, «Матезис», бібліотека ДНУ імені Олеся Гончара, Катеринославщина.

Бібліотеки закладів вищої освіти та їх колекції дозволяють розкрити стан книгодрукування в певному регіоні, характер та особливості національної видавничої справи. Кожна бібліотека є певною мірою центром збереження рідкісних та цінних видань, унікальних книжкових пам'яток, дослідження яких допомагає створити цілісну картину історії та розвитку культурно-освітнього простору. Крім того, дослідницька робота є важливим напрямком соціокультурної та виховної складової освітнього процесу. Робота з вивчення цінних видань Наукової бібліотеки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (далі – ДНУ) дозволяє знайти нову інформацію та виявити до цього часу невідомі колекції, що пов'язані з різними регіонами України.

Мета дослідження полягала у виявленні, аналізі та висвітленні колекції одеських видань у фондах Наукової бібліотеки ДНУ, що є нагальною проблемою у процесі створення національного реєстру книжкової спадщини України та розвитку світового інформаційного простору.

Історично склалося, що Катеринославська та Одеська губернії були тісно пов'язані за освітніми напрямками: у другій половині ХІХ ст. освітні заклади Катеринославщини (сучасна – Дніпропетровщина) під-

порядковувались Одеському навчальному округу. Плідна співпраця відбувалась і на бібліотечній ниві.

У період діяльності УНР у 1918 р. було відкрито Катеринославський приватний університет, з яким пов'язана історія НБ ДНУ. Початкові фонди формувалися з бібліотек навчальних закладів, товариств, різних установ та приватних осіб Катеринославщини. Рідкісні фонди зберігають цінні за змістом та унікальні за історією бібліотеки архієпископа Євгена Булгаріса, князя Григорія Потьомкіна, німецької родини Швейниць тощо. Крім значних зібрань, у бібліотеці зберігаються невеликі за кількістю, але цікаві за оформленням, структурою, роком та місцем друкування видання. Окрему дослідницьку увагу заслуговують одеські видання, що має університетська бібліотека. Починаючи працювати за визначеною тематикою, не мали конкретного уявлення щодо повної картини обсягу одеської книжкової спадщини XIX – початку XX ст. у фондах. У результаті дослідження виявлено понад 100 примірників із видавництва м. Одеси, що вийшли з друку у XIX – першій третині XX ст.

НБ зберігає понад 50 томів видавництва «Mathesis», що діяло в Одесі у 1904–1925 рр. Його назва у перекладі з грецької мови означає «наука, знання». Засновниками осередку стали вчені-математики, викладачі Новоросійського університету В. Ф. Каган, А. Р. Орбинський, С. Й. Шатуновський за участю власника друкарні, діяльної та культурної особистості М. Ф. Шпенцера [3, с. 339]. Цікавою є інформація щодо життєвого періоду молодого В. Ф. Кагана в Катеринославі. У 1889 р. за активну громадську позицію та прогресивні суспільні погляди, за участь у заворушеннях студента фізико-математичного факультету Новоросійського університету В. Ф. Кагана було відраховано з навчального закладу. За розпорядженням Міністерства внутрішніх справ він був позбавлений права вчитися в інших навчальних закладах та висланий до Катеринослава під нагляд поліції. Катеринославський період життя майбутнього вченого був пов'язаний із матеріальними труднощами, але не похитнув його прагнення до науки. У 1892 р. він отримав диплом першого ступеня Київського університету [5, с. 3–5].

Видавництво «Матезис» належало до «издательства научных и научно-популярных сочинений из области физико-математических наук». Поява такого осередку була викликана реформою викладання математики у середніх школах на початку XX ст., яку ініціював відомий математик Ф. Клейн. Її сутність полягала у сприянні розвитку математичних наук та широкому залученні молоді до курсу математики. Цінність кожного примірника полягає в наявності інформаційно-рекламних

сторінок зі стислою анотацією книжкової продукції закладу. Видавництво мало репутацію одного з кращих наукових видавництв Росії початку ХХ ст. [3, с. 339].

У перші роки існування видавництво підготувало всього 14 книг. Плідним став період 1908–1914 рр.: вийшло з друку 129 книг [2, с. 360–361]. Перша світова війна та скрутні 20-ті рр. ХХ ст. негативно вплинули на фінансовий стан осередку, зокрема зменшилась кількість примірників. Цікава подальша доля осередку. З 1922 р. В. Ф. Каган на запрошення О. Ю. Шмідта переїхав до Москви у Держвидавництво, що, згідно з нашим припущенням, негативно вплинуло на діяльність «Матезиса». Запропоноване засновникам об'єднання не мало практичного результату: видавництво не отримало автономії. Книговидавнича справа у 20-ті рр. ХХ ст. піддалася монополізації держави. Зазначена ситуація призвела до припинення діяльності видавництва «Mathesis» у 1925 р. [1, с. 12–13; 6, с. 146].

Загальна кількість видань, підготовлених одеським видавництвом, складала 181 т. [1, с. 14]. За тематикою вони були багатогалузевими, але перевага віддавалася фізико-математичній тематиці. Основне завдання осередку полягало в інформаційному забезпеченні широкого кола читачів літературою математичного змісту. Засновники були викладачами не тільки вищої, а й середньої школи, тому особливу увагу приділяли шкільним підручникам, навчальним керівництвам та методичним посібникам. Видавництво працювало за вимогами часу щодо підготовки високоякісної за змістом та доступної широкому читацькому загалу навчальної літератури. Підручники видавництва «Mathesis» використовували учні різних освітніх закладів Російської імперії, про що свідчить їх наявність у Катеринославській та інших губерніях [7, с. 148–149].

Під час опрацювання видань особливу увагу привернула видавнича марка, що розміщувалась на титулі, наприкінці тексту та звороті обкладинки виявлених праць. Важливе значення організатори закладу приділяли популяризації та рекламним заходам своєї діяльності. Хронологічні межі видань, що зберігаються у НБ ДНУ, охоплюють 1906–1923 рр. Найбільшу кількість складають праці, датовані 1909–1913 рр. Відповідальною та копінкою була робота перекладачів, які водночас були й редакторами. Останні перевіряли тексти, вносили пояснювальні примітки, коментарі й цінні доповнення та створювали самостійні статті. Важливими для засновників були передмови, які містили точну і повну інформацію про видання та його читацьке призначення.

Оформлення друкованих книг виконано належним чином: якісний папір, характерний шрифт, наявність ілюстративного матеріалу. Бездоган-

ність перекладу відповідала вишуканості самого видання [2, с. 372]. До кола діячів, що відповідали за ці справи, входили В. Ф. Каган, І. Ю. Тимченко, І. І. Боргман, С. Й. Шатуновський, А. Р. Орбинський, Є. С. Єльчанинов, К. О. Поссе, Д. А. Крижанівський, В. Й. Шифф, І. В. Слешинський. Крім професорів Одеського університету, у виданнях брали участь вчені інших навчальних закладів (О. Д. Хвольсон, П. І. Вальден, катеринославський хімік Л. В. Писаржевський).

Серед видань «Mathesis» переважали переклади зарубіжних авторів-вчених із німецької, англійської, французької мов (Е. Чезаро (1913–1914 рр.), О. Дзіобек (1911 р.), Г. Пуанкаре (1910 р.), Г. Мі (1912 р.)). Варто додати, що перекладацькі праці виходили друком у повній редакції, без скорочень. Суттєвим доповненням до змісту видань засновники вважали ілюстрації, креслення, малюнки, кольорові укладки, портрети, зокрема книги А. Адлера, О. О. Вінера, О. В. Клоссовського, Г. І. Танфільєва, Дж. Леба мають значну кількість допоміжного матеріалу.

Зібрана колекція досліджуваних видань потрапила до фондів різними шляхами. Наявність печаток дозволило з'ясувати, що частина книг надійшла з місцевих закладів: «Основной библиотеки Екатеринославского реального училища», «Библиотеки Екатеринославского Народного Городского университета им. А. Л. Караваева» (Ф. Даннеманн «История естествознания» 1913 р., Б. Ф. Вериги «Единство жизненных явлений» 1912 р.). Дослідницьку увагу привернули окремі примірники з печаткою «Библиотека Императорского Варшавского университета» (А. Адлер «Теория геометрических построений» 1910 р.). Під час дослідження зацікавленість викликали видання, що зберігалися в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. у бібліотеках навчальних закладів інших регіонів: Владикавказького реального училища, Владикавказької Ольгинської жіночої гімназії, Горського педагогічного інституту (сучасний – Північно-Осетинський педагогічний університет), П'ятигорська і потрапили до фондів НБ ДНУ після 1945 р.

З історії надходжень цікавим виявився пошук за допомогою інвентарних номерів, які відзначались послідовністю. Доведено, що половина видань «Матезиса» поповнили книжкові фонди бібліотеки у 1978 р. за підтримки тогочасного ректора Дніпропетровського державного університету академіка В. І. Моссаковського, який придбав власне зібрання доктора фізико-математичних наук, професора Харківського авіаційного інституту М. М. Тихова через книгарню м. Харкова. Серед значної (5 тис.) колекції математичної літератури були гідно представлені окремі видання «Матезиса» у гарному стані [4, с. 2].

Зі 113 авторів, що були надруковані у «Матезис», у НБ представлено понад 40. На думку одеської дослідниці І. Е. Рікун, у видавництві діяло декілька комісій. Наукову комісію очолював В. Ф. Каган, який з захопленням та особливим завзяттям працював над створенням книг. З його цінним доповненням та передмовою відомою є класична трьохтомна праця «Энциклопедия элементарной математики» німецьких вчених Г. Ф. Вебера та І. Вельштейна, яка за змістом і сьогодні привертає увагу студентів та науковців. Засновники дбайливо ставилися до відбору книги до друкування. На їхню увагу заслуговували окремі видання за тематиками, що на той час не були поширеними у науковому середовищі Російської імперії. Ці видання пізніше увійдуть до золотого фонду вітчизняної наукової літератури. До друкування відбиралися видання за науковою новизною, високим авторським рівнем, що було перевірено часом [2, с. 364].

Протягом всієї діяльності видавництво дотримувалося таких принципів: обов'язкова науковість, педагогічність, популярність. Засновники прагнули популяризувати зарубіжну наукову літературу з метою її розповсюдження серед широкої громадськості та поширення в освітньому просторі губерній. Серед виявлених у фондах видань незначну кількість складають праці відомих російських вчених: В. Ф. Каган «О преобразовании многогранников» (1913 р.), А. А. Марков «Исчисление конечных разностей» (1910 р.), Б. Ф. Вериге (1912–1913 рр.) (5 прим.), С. Й. Шатуновський (1923 р.), М. О. Умов (1913 р.), О. В. Клоссовський (1910 р.), Г. І. Танфільєв «География России. Ч. 1» (1916 р.). Останній автор цікавий тим, що вперше підготував університетський курс із географічної науки.

«Матезис» видавало три серії: «Библиотека элементарной математики», «Библиотека классиков точного знания», «Успехи точного знания». Університетське зібрання зберігає розрізнені томи кожної серії, до яких видавці висували вимогу повної доступності перекладу. У «Библиотеке элементарной математики» виходили окремі книги різного змісту, присвячені математичним наукам з історико-філософським підходом. Література призначалась для середньої школи. Зміст другої серії повністю відповідав назві та розкривав інформацію з першоджерел. Библиотека складалася з класичних праць відомих вчених математики та природознавства, читання яких не викликало окремої спеціальної підготовки. Зазначимо деякі: Р. Дедекин «Непрерывность и иррациональность» (1909 р.), Б. Больцано «Парадоксы бесконечного» (1911 р.) [2, с. 368].

Важливим відкриттям тогочасної науки була присвячена третя серія видавництва, що складалася із збірників: «Успехи физики», «Успехи хи-

мии», «Успехи астрономии», «Успехи биологии». Бібліотека університету має «Успехи физики» за 1910–1913 рр. – гарно оздоблене видання, на обкладинці якого міститься рослинний орнамент. Зазначимо, що за кількістю видань третя серія є нечисленною [7, с. 148–149].

Не залишалися поза увагою видавців книги з історії науки. На їхню думку, без вивчення історичного аспекту неможливе повне глибоке опанування сучасним станом та останніми досягненнями. До вищезазначених книг відносились видання: Е. Фурре «Очерк истории элементарной геометрии» (1912 р.), Ф. Даннеманн «История естествознания» (1913 р.), Ф. Кеджорі «История элементарной математики» (1910 р.), М. Г. Центнершвер «Очерки по истории химии» (1912 р.), А. Ладенбург «Лекции по истории химии от Лавуазье до нашего времени» (1917 р.).

За типами видань книжкова продукція поділялася на підручники, методичну літературу, практичні посібники, лабораторні практикуми для шкіл та училищ, книги з самоосвіти, «цікава наука» (В. Циммерман «Объем шара, шарового сегмента и шарового слоя» (1908 р.), К. Р. Графф «Комета Галлея» (1910 р.), Дж. Перрі «Вращающийся волчок» (1906 р.), П. Лоуелл «Марс и жизнь на нем» (1912 р.). У 1920-ті рр. осередок підготував певну кількість перевидань та видав декілька нових книг. Звернемо увагу на книгу С. Й. Шатуновського «Введение в анализ», що вийшла з друку у 1923 р. Її можна узалежнити до останніх примірників досліджуваного осередку.

У зв'язку з тим, що видавництво орієнтувалося на широке читацьке коло (учні, студенти, педагоги, науковці), то вартість книг була невисокою, відзначалась поміркованою ціною. Молоде наукове об'єднання підготувало численні різноманітні за змістом книги з математики, фізики, астрономії, біології, історії та філософії, що увійшли до скарбниці студентського навчання [5, с. 15–16].

Для створення цілісної картини формування та розвитку одеської книговидавничої справи варто розглянути видання, що вийшли у світ в інших видавництвах та друкарнях. Їх кількість нараховує понад 60 примірників різногалузевої літератури ХІХ – початку ХХ ст. Співпраця Катеринослава і Одеси була постійною та плідною. Звітна документація містить інформацію про тісні зв'язки навчальних закладів та різних товариств (Катеринославської вченої архівної комісії, Катеринославського наукового товариства, Товариства прикажчиків, Катеринославського товариства садівництва тощо). Окрему частину видань у фонді НБ складають одеські різногалузеві праці, підготовлені у друкарнях Прищепкова, А. Шульце, А. Брауна, С. І. Ісаковича, Францова

та Нитче, «Акционерного Южно-Русского общества печатного дела», «Техник», «Міській друкарні».

Вагому книжкову спадщину складає історична література, а саме чотири ґрунтовні краєзнавчі праці одеського історика ХІХ ст., одного з засновників Одеського товариства історії та старожитностей А. О. Скальковського («История Новой Сечи. Ч. 1, Ч. 3») (1846 р.), «Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае» (1848 р.), «Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. 2» (1853 р.)). Зазначені видання розпочинали свою історію з бібліотеки Катеринославської губернської гімназії. З історії козацтва цікавою є книга історика, правника, економіста, діяча національно-визвольного та культурно-освітнього рухів М. Є. Слабченка «Хозяйство Гетманщины в XVII–XVIII ст. Т. 2» (1922 р.).

Відділ рідкісних видань зберігає цінні за змістом перші документальні пам'ятки («Устав Одесского общества истории и древностей» (1839 р.), «Торжественное собрание Одесского общества любителей истории и древностей 4 февраля 1840 г.» (1840 р.)) та розрізнені томи «Записок Императорского Одесского общества истории и древностей» (1844–1881 рр.). Кожний з них містить цікаві матеріали з історії Катеринославського краю (т. 9), перші згадки з історії відкриття Катеринославського університету (т. 12), про церковні книжкові колекції (т. 12). Матеріали першоджерел «Памятная книга по Одесскому учебному округу на 1881 г.», «Отчет попечителя Одесского ученого округа за 1914 г.», «Указатель к циркуляру по Одесскому учебному округу, 1889–1898 гг.» М. Шпенцера (1900 р.) містять важливу інформацію з історії катеринославських навчальних закладів другої половини ХІХ ст. та персоналістики викладачів Півдня України у вигляді коротких біографічних даних (с. 21 – Класична гімназія; с. 92 – Катеринославське реальне училище; с. 123 – Маріїнська жіноча гімназія).

У фондах університетського зібрання зберігається література про діяльність Одеського історично-археологічного музею: «Каталог виставки досягнень місцевої археології за 10 років» (1928 р.), «Розкопування Ольбії: звіт р. 1926» історика античності, археолога Б. В. Фармаковського (1929 р.). Остання праця складається із звіту українською мовою, фото та планами, додатком, резюме німецькою мовою. Важливу роль у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. відігравали галузеві товариства, щорічні звіти яких дозволяють створити цілісну картину розвитку міста («Записки Новороссийского общества естествоиспытателей» (т. 10, вип. 1; т. 21, вип. 1, 2) за 1885 р., 1897–1898 рр.; «Отчет и труды

Одесского отдела Императорского Российского общества садоводства, 1885 р., 1886 р., 1894 р.»).

Окремі примірники філософської літератури представлені працями відомих російських діячів В. С. Соловйова «Смысл войны» (1915 р.), М. Я. Грота «О душе в связи с современным учением о силе» (1886 р.). Окремої уваги дослідників заслуговує головна праця єврейського історика Г. Гретця (Греця) «История евреев от древнейших времен до настоящего. Т. 1» (1906 р.). Видання початку ХХ ст. має оригінальну палітурку з кольоровим тисненням та прикрашений квітковим орнаментом форзац. З історії Англії зацікавленість викликає книга професора філософії права Новоросійського університету К. О. Кузнецова «Английская палата общин при Тюдорах и Стюартах» (1915 р.), яка є його докторською дисертацією.

Серед біолого-медичної літератури у бібліотеці зберігаються видання кінця ХІХ – початку ХХ ст. Й. К. Пачоського, А. І. Погибки, Людимира Германна, П. С. Шестерикова. З історії нашого краю та дружніх стосунків І. Я. Акінфієва (Катеринослав) та одеських діячів раритетними є книги ботаніка за фахом Й. К. Пачоського («Материалы для флоры степей Юго-Западной части Донской области» (1891 р.), «Материалы для флоры северной части Таврической губернии» (1907 р.), «Современные задачи изучения растительного покрова» (1910 р.)); бібліографа за фахом, флориста за захопленням П. С. Шестерикова «Флора окрестностей Одессы. Вып. 1» (1903 р.). Діячів об'єднували наукові інтереси, навчальний заклад (Новоросійський університет), співпраця у Товаристві сільського господарства Південної Росії. Підтвердженням історичної долі видань є дарчі написи, зроблені чорнилами на обкладинці та титулі примірників: «Глубокоуважаемому Ивану Яковлевичу Акинфиеву от автора». Таким чином, наукова бібліотека зберігає окремі видання з власної бібліотеки катеринославського вченого.

У 1873 р. в одеському видавництві виходить із друку перший російський переклад, дозволений цензурою, книги німецького фізіолога, професора Людимира Германна «Основы физиологии человека» за редакцією І. М. Сеченова. Цікава історія цього примірника. Печатка на титулі книги свідчить про її знаходження на початку ХХ ст. у бібліотеці приватної чоловічої єврейської гімназії П. Р. Кагана, яка у 1914 р. була евакуйована з м. Вільно (сучасний Вільнюс) до Катеринослава. Історично склалося, що деякі з книг гімназії з часом потрапили до фондів Катеринославського інституту народної освіти (майбутнього Дніпропетровського державного університету).

Невеликий масив літератури присвячений географічним наукам та представлений цікавими працями німецького професора І. Ф. Шува і професора Новоросійського університету О. В. Клоссовського у кількості п'яти примірників. Книга «Физическая картина Европы» І. Ф. Шува побачила світ у Міській друкарні 1835 р., дозволена цензурою, написана автором як пізнавальний курс географії для шкіл. За цим підручником учні Катеринославської гімназії вивчали географічні та історичні дисципліни. Праці одеського вченого О. В. Клоссовського цікаві змістом (метеорологічні та кліматичні дослідження Одеси і України) та мовами викладу матеріалу (російська та французька).

Серед мовознавчих праць окреме місце посідають словникові видання: лексикографа, етнографа і літературознавця другої половини ХІХ ст. Ф. М. Піскунова «Словник української (або Югової-Руської) мови» (1873 р.) та «Російсько-український словничок математичної термінології та фразеології. Алгебра» (1927 р.). У перше видання вміщено присвяту: «Украине обеих сторон Днепра и всей Славянии»; передмову, українську абетку за латинським алфавітом.

Серед широкого загалу літератури варто звернути увагу на навчальні видання. У гімназіях Російської імперії підвищеним попитом користувались підручники з історії одеського викладача М. Знойка, які витримали понад 7 перевидань («Систематический курс новой истории» (1914 р.)). З курсу фізики відомими були підручники французького професора Г. Абрагама у двох частинах (1905 р., 1914 р.), випускника Рішельєвського ліцею В. К. Делла-Вос («Собрание физических заданий для воспитанников средних учебных заведений»); нідерландського фізика, професора Лейденського університету Г. А. Лоренса «Курс фізики. т. 1» (1910 р.).

Математичні науки студенти вивчали за підручниками П. І. Злотчанського, викладача Одеського реального училища, який підготував у 1918 р. керівництво «Прямолинейная тригонометрія» та збірник вправ «Сборник упражнений и задач». Цікавим був курс професора Новоросійського університету В. Я. Циммермана «Лекции по разностному исчислению», виданий студентами А. Боджеєвим та Н. Джулабовим у 1911–1912 рр. Професор Новоросійського університету (колишній професор Харківського університету) М. О. Тихомандрицький видав в Одесі 1915 р. «Первые главы аналитической геометрии».

У другій половині ХІХ ст. Одеса була відомою створенням «Международной библиотеки», до якої входила зарубіжна література з філософії, психології, медицини. Університетська бібліотека має три видан-

ня цієї серії: німецьких вчених – психологів П. Ю. Мебіуса (1895 р.) та В. Вундта (1893 р.), французького фізіолога Ш. Р. Рише (1895 р.). Невеличкі за форматом видання привертають увагу оформленням палітурки: назву серії розміщено на весь формат видання.

Для сучасної бібліотеки ЗВО пріоритетним напрямком залишається популяризація книжкових пам'яток серед студентської молоді, аспірантів та викладачів. На матеріалах фонду відділу рідкісних видань проводяться практичні заняття, лекції, краєзнавчі екскурсії для студентів різних курсів та факультетів. Студенти використовують книжкову спадщину XVI – початку XX ст. у навчальній та науковій роботі. Такі бібліотечні заходи викликають читацький інтерес завдяки наочності та емоційному сприйняттю, що допомагає запам'ятати та закріпити навчальний матеріал. Цікавими є лекції для студентів спеціальності «видавнича справа» за темами: «Книжкові пам'ятки в катеринославських бібліотеках», «З історії книжкової спадщини Катеринославщини», «Видавництва, книгарні, бібліотеки Катеринослава». НБ надає студентам інформацію про найбільш цінні примірники, привабливі зовнішнім виглядом, структурою, часом друкування, видатні шедеври книжкового мистецтва, раритетні видання, краєзнавчий фонд.

Отже, з погляду часу Одеський та Дніпровський національні університети пов'язує насичений історичний шлях та багаторічна співпраця. Важливу роль у цих процесах відіграють бібліотеки та їх книжкові колекції. Серед видавництв початку XX ст. «Mathesis» належало до значних книговидавничих осередків за обсягом продукції та різноманіттю типів видань. Книжкова продукція одеських видавництв є сучасною і сьогодні. Збережені видання містять важливу інформацію з історії вітчизняної книговидавничої справи та належать до книжкової спадщини бібліотек, якої торкаються студенти. Виявлення та аналіз окремих видань, цілих зібрань, що зберігаються в університетській бібліотеці, сприяє розкриттю фондів та їх популяризації серед студентства, підвищенню іміджу бібліотеки, вихованню культури читання.

Список використаної літератури

1. Видавництво «Mathesis» (1904–1925) : матеріали до історії та каталог книг / авт.-упоряд. І. Е. Рікун ; Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького. – Одеса, 2001. – 60 с.
2. *Каценельсон Ю. Д.* Издательство «Mathesis» (из истории книгоиздательского дела в России) / Ю. Д. Каценельсон // Книга : исслед. и материалы. – М. : Изд-во ВКП, 1960. – Сб. 3. – С. 360–376.
3. Книговедение : энцикл. слов. / гл. ред. Н. М. Сикорский. – М. : Сов. энцикл., 1982. – 664 с.

4. Кубишкіна С. Цінна математична колекція / С. Кубишкіна // За передову науку. – 1978. – № 28. – С. 2.
5. Лопшиц А. М. В. Ф. Каган (1869–1953) / А. М. Лопшиц, П. К. Рашевский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 43 с.
6. Рикун И. Э. «Матезис» – лучшее российское научно-просветительское издательство первой четверти XX в. / И. Э. Рикун // Математика в высшем образовании. – 2012. – № 10. – С. 141–147.
7. Савчук В. С. Естественнонаучные общества Юга Российской империи, вторая половина XIX – начало XX в. / В. С. Савчук. – Днепропетровск : Изд-во ДДУ, 1994. – 232 с.

References

- [1]. *Ydavnystvo «Mathesis» (1904–1925): material do istorii i katalog knyh [Publishing house «Mathesis» (1904–1925): material on the history and the book catalog]*. Odesa, 2001, 60 p.
- [2]. Katsenelson Yu. D. Izdatelstvo «Mathesis» (iz istorii knigoizdatelskogo dela v Rossii) [Mathesis Publishing House (from the history of book publishing in Russia)]. *Kniga [Book]*. Moskva, 1960, collection 3, pp. 360–376.
- [3]. *Knigovedenie [Book studies]*. Moskva, 1982, 664 p.
- [4]. Kubyshkina S. Tsinna matematychna kolektsiia [Valuable mathematical collection]. *Za peredovu nauku [For avangard of science]*. 1978, no 28, p. 2.
- [5]. Lopshits A. M., Rashevskiy P. K. *V. F. Kagan (1869–1953) [V.F. Kagan (1869–1953)]*. Moskva, 1969, 43 p.
- [6]. Rikun I. E. «Matezis» – luchshee rosiyskoe nauchno-prosvetitel'skoe izdatel'stvo pervoy chetverti veka [«Mathesis» – the best Russian scientific educational publishing house of the first quarter of the twentieth century]. *Matematika v vyisshem obrazovanii [Mathematics in High Education]*. 2012, no 10, pp. 141–147.
- [7]. Savchuk V. S. *Estestvennonauchnyie obschestva Yuga Rossiyskoy imperii, vtoraya polovina XIX – nachalo XX [Natural scientific societies of the South of the Russian Empire, the second half of the 19th – the beginning of the 20th century]*. Dnepropetrovsk, 1994, 232 p.

Надійшла 08.06.2018 р.

Лучка Л. Н.,

кандидат исторических наук,

заместитель директора Научной библиотеки

Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара

ул. Казакова, 8, г. Днепр, 49010, Украина

тел.: 097 52 47 144

e-mail: Luchka64@i.ua

**ОДЕССКОЕ КНИЖНОЕ НАСЛЕДИЕ XIX – НАЧАЛО XX ВВ.
В ФОНДАХ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ДНУ ИМЕНИ ОЛЕСЯ
ГОНЧАРА**

В статье проанализированы выявленные в фондах научной библиотеки одесские издания по тематике, хронологическим рамкам, языковым признакам. Рассмотрены пути и источники поступления в университетское книжное собрание. Исследована ценная книжная коллекция издательства «Mathesis» по отраслевому принципу, структуре и искусству оформления.

Ключевые слова: одесские издания, фондовые коллекции, «Матезис», библиотека ДНУ имени Олесея Гончара, Екатеринославщина.

Luchka L. M.,

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.),
Deputy Director of the Scientific library of
Oles Honchar Dnipro National University
8, Kazakova St., Dnipro, 49010, Ukraine
tel.: 097 52 47 144
e-mail: Luchka64@i.ua

ODESA BOOK HERITAGE IN THE 19TH – THE FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURIES IN THE COLLECTIONS OF SCIENTIFIC LIBRARY OF OLES HONCHAR DNIPRO NATIONAL UNIVERSITY

Summary

The purpose of the article is to reveal and analyze the collections of Odessa editions stored in the collections of the University Scientific Library. It is necessary for saving book heritage of Ukraine and for development of the world information space. According to research results, about 100 volumes of Odessa editions printed in the 19th – the first third of the 20th century were found. The author attracts attention to «Mathesis» books. «Mathesis» publishing house worked in Odessa in 1904–1925. The article gives a short historical review of this organization, shows the role and contribution of Novorossiysk University teachers into foundation and activity of a powerful Ukrainian and Russian publishing house of scientific and popular scientific compositions from the field of physical and mathematical sciences. The subject of the publishing house was broader and covered many fields of knowledge. The founders paid special attention to text-books, manuals and methodological guidances. «Mathesis» text-books were used by students of different educational institutions in the Russian Empire. The text-books were available in Katerinoslav and other provinces. Translations of foreign scientists from German, English and French prevailed among the editions. The collected collection came to the book stock in various ways. Seals and inventory books let know the history of their acquisition. «Mathesis» published three series and the library keeps individual copies of each one.

The second part of the article deals with history of Odessa editions printed in other printing offices. The author of the article draws attention to the most valuable books on history, philosophy, biology, medicine and psychology in terms of content, structure and design. Special attention is paid to text-books dated by the 19th – the beginning of the 20th centuries.

Thus, the stored publications contain useful information on the history of Ukrainian book publishing and belong to book heritage of the society.

Keywords: Odessa editions, book collections, «Mathesis», Scientific Library of Oles Honchar Dnipro National University, Katerinoslav.